

Jon J. Meli

Forollhogna og bygdene

Hogna sett fra nord. Foto: Forfatteren.

14. september ble Forollhogna Nasjonalpark offisielt åpnet av Miljøvernminister Børge Brende og Fylkesmennene Kåre Gjønnes og Sigbjørn Johnsen. På grunn av stridt vær måtte deler av arrangement skje i Dalsbygda Samfunnshus, før en kunne stifte nærmere bekjentskap med Nasjonalparken og Såtthaugen. Jon J. Meli var den som orienterte statsråden og de andre fram møtte om Forollhognaområdet.

*Forollhogna nasjonalpark er åpnet.
Fylkesmann Sigbjørn Johnsen, statsråd Børge
Brende og fylkesmann Kåre Gjønnes.*

Foto: Forfatteren.

Mange av dere har vel den siste tida fulgt med i et fjernsynsprogram med tittelen: *Villdyra kommer*. Serien vart for ca tre uker siden avslutta og en av de siste kommentarene jeg hørte fra programlederen, var at ingen arter hadde "evig" liv!

Dette fikk meg til å tenke på en art – en art som var svært tallrik i Forollhognafjella inntil for 70-80 år sida; fjellreven, men som vi de siste 8-10 åra ikke har sikre observasjoner på om den fortsatt lever her. Fjellreven, den har for øvrig mange navn, kan nevne et par; *melrakke* og *vehund*, har nok gjennom tusenår vært en av karakterartene her i fjella, det vitner alle dens bosteder om, nedtegnelser i samtaler med eldre fjellfolk og det tyder navnetsetting i fjella på. Vi har både *Vehundbolhøgda* (i Kviknefjella) og *Vehundrabban* i Vingelsfjella. Men det fjellet som har flest fjellrevhi – i mange km utstrekning – er nok Bratthøa. Her finner vi hisystemer som dekker både et halvt dekar og opp til ett dekar.

Sjøl opplevde jeg den siste ynglinga av fjellrev i området i 1967, da det var et formidabelt museår. Den gangen var det et hi i Buhogna som var i bruk. Ellers reproducerer fjellreven under lemenåra, og den er svært avhengige av noenlunde jamne topper i lemenbestanden – ikke stort mer enn 4-5 år da et fjellrevliv historisk knytter seg til dette tidsrommet. Fjellreven er sårbar i forhold til varierende svingninger i smågangerbestanden, men ser vi på den intense jakta og fangsten som var på den rundt første verdenskrigen, med bl.a. utgravinger av hia og fanging av hvalpene, må en sannelig si at vi mennesker også har bidratt til å fjerne

arten fra området. Sjøl med totalfredning fra 1930, er det bare sporadisk en kan møte denne fjellets sjarmør. Mest tallrik i Norge i dag er den i Børgefjell – vår annen nasjonalpark som vart oppretta i 1963.

1000 års aktivitet i området!

Ja dette var kanskje ei rar innledning når en skal fortelle om "*Forollhogna gjennom tidene*"? Men ser vi på området i historisk perspektiv, er det vel nettopp de ville dyra som har brukt området mest og som burde ha sitt rettmessige krav på oppmerksomhet i en slik anledning! Men jeg skal likevel fortelle dere andre småtrekk fra området og, slik jeg finner det interessant.

*Store Hiåsjøen, Midtre Gauldal.
Foto: Forfatteren.*

Hadde denne markeringa av *Fjellenes år 2002* og opprettelsen av Forollhogna nasjonalpark blitt lagt til en annen dal enn Sättåhaugen som var planlagt, det være seg Bratthøvollen i Vingelstraktene, Magnilsetran ved Magnilsjøan, Grøntjønnan i Kvikne, på Vindstaden eller Bjørgan i Soknedalen, kanskje i Håkkådalen i samme bygda eller i Endalen i nabobygda Budalen, men kanskje aller mest i Synnerdalen i Budalen, tett nordunder Forollhogna.

*Grønntjønnan, Tynset.
Foto: Forfatteren.*

Vi kunne også truffet hverandre i Nyådalen, like nord for Forollhogna's tvilling; Nyhaugen, i Singsås eller fulgt Fordalen sør-østover og inn til Nekjåvolla i samme bygda. Vi kunne ha treftes aller sørligst i Ledalen i Haldalen, kanskje ved Meiåvolla i Ålen eller slått leir ved Forollhogna-området største sjø, Øyongen og hatt den

*Beveren har tilhold i Forollhognfjella.
Foto: Forfatteren.*

samme sammenkomsten som vi nå har her. Jeg er sikker på at ei orientering om Forollhognaområdet har blitt forskjellig fra sted til sted!

Når vart så dette området tatt i bruk av folk? I skrifter finnes det belegg for at det var arbeidene folk i flere av bygdene rundt 1100-tallet. Men de første som brukte fjella her, var nok fangstfolk og folk som ferdes gjennom området. Som i de fleste andre fjellområder, finnes det også her dyregraver, riktignok ikke så mange og systematiserte som vi finner dem i Rondane, Snøhetta og fjellene mellom Lesja og Skjåk. Både reinsdyrgraver i fjellet og ikke minst elggraver i skogdalene er det likevel mange av. De som fangsta etter villreinen, var nomadiserende fangstfolk og hvor de hadde boplassene, er dårlig kjent. Dyregravfangsten nådde toppen i tidsrommet 750-1250.

Forollhognaområdet skiller Trøndelagen fra Østlandsbygdene med sine låge og slutne fjell, og det var bare naturlig at farende folk her fant ei lei som var lett å komme fram etter. Og valgte de leia gjennom Dalsbygda, Vangrøftdalen og forbi den 4 km² store Forollsjøen og ned i Synnerdalen i Budalen, hadde de berre ei mil å passere i helt åpent fjellterreng. Nå når vi i ettertid har rekt opp att deres gamle ferdselsveier, viser det seg at de holdt seg i fjella i lengre strekninger enn strengt tatt nødvendig. Det kommer seg nok av at det var lettere å gå i fjella enn å krongle seg fram i skogbevokste dalbotner og ller.

Det som har gjort ferdselsleia forbi varden her i fjella, Forollhogna, såpass kjent, er at her forbi traska pilegrimene på sin vandring til og fra St. Olavs

*Etter ryddinga av ferdseleia gjennom
Såttåhaugen mot Forollhogna.
Foto: Forfatteren.*

stad – fra ca år 1100 kalt Nidaros. Som vi kjenner til fra historien, falt kong Olav Haraldson 29. juli 1030 på Stiklestad og han vart i ettertid kanonisert som helgen og i en 400 års tid deretter strømmma pilegrimene til hans kiste som lå i et sølvskrin.

En av ledene til Nidaros gikk nettopp gjennom Såttåhaugen og til Budalen. Som en bekreftelse på dette finner vi i et brev av 1327 som forteller at Storbudal gård fikk fornyet skattefritak mot at oppsitterne skulle holde husrom for pilegrimene, holde bruer, klopper og kavlinger i orden og renske veien for kratt. Når vi kobler oss inn på denne veileia, kan vi rekke den fra bygd til bygd over fjellet. Denne veileia vart brukt av farende folk både før pi-

legrimene tok den i bruk og etter at det ebba ut med pilegrimstrafikken i 1530-40 åra.

Fjellet i bruk av fastboende folk

Når tok så fastboende folk i bruk fjella? I jordebøker fra begynnelsen av 1500-tallet er garder fra Vingelen og Os nevnt, og det foreligger positive opplysninger om at fjelltraktene er under bruksutøvelse av gardene i bygdene i annen halvdel av 1600-tallet.

Innmarka var lita på gardene og seterutbygginga krek seg innetter dalførene. I setertrakta vi egentlig skulle vært i i dag, Såttåhaugen, kom det seterdrift i gang tidlig i 1820-åra.

Men før setrene vart bygd innover dalførene, var det slåttebruken som var dominerende og mye av fôret vart henta fra utmarka. I Os-boka kan vi lese om at garder i Dalsbygda hadde to slåttelag i virksomhet på utmarksslåttene, mens det holdt med ett slåttelag på heimejorda.

Parallelt med en aktiv utmarksslått – både i skogen og på fjellslåtter – vart mye vinterfor henta med måssåtaking i fjella. Alle fjella i tilknytning til bygdene vart renska for måsså, det mest kvitkrull. Ikke uvanlig var det å sette opp 50-60 og 70 måssålass for hver gard. Måssåtakinga på tradisjonelt vis tok slutt rundt 1950-60, men rundt den tida hadde traktorene begynt å gjøre sitt inntog og i noen år vart de brukt til å kjøre til fjells og kaste måssåen direkte oppi tilhengeren. Fjella mellom Såttåhaugen og Forollsjøen hadde i grunnen ligget urøvd for måssåtaking før, så langt som de lå av lei, men nå var det brukere som var nordpå rabbe-

ne der om høsten og sikra seg måsså.

Med flere verneformer; naturreservater, nasjonalpark og landskapsvernområder som vi nå har fått, er det blitt flere klassifiseringer av et utmarksområde som vi i tiders bruk har utnytta i naturlig sammenheng og som har vært avhengig av hverandre og brukt som en del av næringsgrunnet for gardene i bygdene.

Det kunne vært mye å sagt om seterdrifta rundt Forollhognaområdet, fra ei tid der enkelte gardar hadde opp til fire setrer som de veksla med å bruke, til dagens forhold hvor seterbruket har vært i sterk retur, men fortsatt er av de mest aktive i landet.

Hvem er så eiere av Forollhognaområdet?

Her, som i andre fjellstrøk i Norge, måtte det ei avklaring til om det var privat eiendom eller statsallmenning, og Høifjellskommisjonen fikk denne jobben. I 1934 vart det satt sluttstrek for kommisjonens arbeide etter at det var foretatt nitidige arkivundersøkelser, fremleggelse av dokumenter, vitneforklaringer og befaringer. Jeg må få lov til si, at sammen med det bygdabøkene har av lokalhistorie, finner vi i Høifjellskommisjonens materiale, mye kunnskap om utmarka som nå er underlagt en eller annen verneform.

Hva sa så kommisjonen om eiendomsretten i fjellet? Jo, at det var ulike rettsforhold sønnenfor Stiftslinja (fylkesgrensa) mot nordenfor. I Os og Tolga var det ren privateiendom, mens det i Soknedalen, Kvikne, Budalen,

Singsås, Haldalen og Ålen var betydelige statsallmenninger i tillegg til noe privateiendom. Ser vi på hele Forollhognaområdet totalt, er det 47% statsallmenning og følgelig 53% privat eiendom.

Det knytter seg mye interessant historikk til eiendommer og den som etter hvert skulle bli den største eiendommen i området, har kanskje den mest interessante?

Perlen i Forollhognaområdet er for mange sjøve Forollhogna med sjøen ca 350 m rett under, med storslått utsyn over en vid fjellheim og der blikket kan dvele ved Nekjåskarvan og Langtjønnan i rett nord. Men likeså fint – for meg – er å oppleve våtmarksområdet Grøntjønnan og vandre på den lange eskeren innover Midt-Ydalen til Dølbulægret. Og nettopp i dette området, som har sin betegnelse som Grøntjønnområdet, finner vi de fleste kulturminner fra aktiv utnyttelse til fedrifter, og Grøntjønnområdet vart også det største privateide området.

Allerede på 1600-tallet begynte folk fra Kvikne å bruke området ved å ut-

*Beitedyr ved Y-tjønnan, Tynset.
Foto: Forfatteren.*

nytte fjellslåtter. Seterbruket her inne kom først i gang i 1810, da Skogstadgardene bygde seter her. Grensene vart første gang gått opp i 1865 og for lokalkjente folk kan jeg nevne ytterpunktene: Mot Vingelen Rundhøgda, Sletthøa og Bratthøa, mot Dalsbygda Tverrfjellet og Forollhogna, mot nord Dølbulægret og Nord-Ydalslægret og mot vest Russutangen, Hestfjellet, Svartsjølia og Plasseter-marka.

Med åra vart det flere setrer ved Grøntjønnan, men eiendomsretten vart i 1918 solgt til kammerherre Haaken L. Mathiesen på Eidsvold Værk. Det hadde i et par års tid forut vart flere handelstransaksjoner på området. Setereierne beholdt retten til setring og beite.

Kammerherren fikk ikke så langvarig glede av eiendommen – han døde i 1930 og eiendommen vart gående som dødsbo med sønnen Jørgen som bruker. I 1939 vart eiendommen av dødsboet solgt til godseier Arnt Holm. Eiendommen var da oppgitt til å være på 170 000-200 000 da, men med svært uklare grenser.

Etter grensetvister og oppgåing av endelige grenser i årene 1969-73, kom eiendommens totalareal ned på 113 000 da. I 1980 vart Y-tjønndelen på 68 500 da skilt fra og solgt til Tynset kommune, mens de resterende 44 500 da i kjernen av området, vart beholdt av familien Holm.

Innafor dette tidsperspektivet fra 1600-tallet da Skogstadkarene begynte å slå i fjellslåttene og fram til i dag, ligger det veldig mye interessant historikk. Som jeg nevnte angående fedrifter på dette området, knytter det seg noen interessante år fra 1914 til 1920

til nettopp den trakta vi i dag skulle vært i; Sättåhaugen! Utover det vidstrakte Hedmark fylke sto det mange foreningsokser på bås og disse måtte få ut og røre på seg sommers dag. Hedmark Landbruksselskap fikk da oppretta en havneleiekontrakt med eierne av Grøntjønnan om at oksene skulle få sommerhavn der, i tillegg til hingstehavn og havn for værer. Vi ser fra Landbruksselskapets årsmelding at det for eksempel i 1916 vart slept 114 hingster, 98 okser og 99 værer i havna. Oksene vart satt på samme tog og kom til Os st. en bestemt dag. De overnatta i Oslie første natta og gikk derfra til Sättåhaugen andre dagen. Her var det

Fra Forodden ser vi inn til største fallet i Fora, Midtre Gauldal, 20 m.

Foto: Forfatteren.

ordna til ei trø som de gikk i den natta og neste dag over Tverrfjellet til Grøntjønnan. I Såttåhaugen har vi et navne minne fra denne tida, i det bekken som renner forbi trøa som oksene var i, vart hetende for Okstrøbekken!

For øvrig lever det på folkemunne mange historier om Grøntjønnoksen – som de vart hetende for – vi fikk også ei Grøntjønnvise og Bernhard Stokke skrev boka *Blant olme okser*.

Å vite om de gamle aktivitetene og hvor alt skjedde, gjør en fjelltur så mye mer verdifull enn bare å gå der på en slump og måfå!

Jeg nevnte kulturminner på Grøntjønnområdet, men vi har også et historisk og gammelt kulturminne i Såttåhaugen, som var knytta til setrene. Som sikkert mange av dere vet, vart det første meieriet her i landet anlagt som setermeieri i Rausjødalen og var i drift i 1856 og 57, men dermed var det slutt på meieridrifta der. Men i Såttåhaugen var det fremsynte gardbrukere og de fikk Det kongelige selskap for Norges Vel til å inngå kontrakt med sveitseren Caspar Scharer – som var meieriutdanning og i Sveits var meieridrifta allerede i gang – til å forestå drifta av et setermeieri i Såttåhaugen med omtrent 50 mjølkekyr. Setermeieriet i Såttåhaugen kom i drift i 1858, året etter at Rausjødalen vart lagt ned, og Schärer lagde her smør, fet og mager schweitzerost, mysost og gammelost.

På ei av setrene var det ei ferm datter, Ingrid, og ho og Caspar vart gift i 1861 og samme året kjøpte de den gamle prestegarden Bjørgan på Kvikne. Og Bjørgan kjenner vi som Bjørnstjerne Bjørnsons fødested og han

bodde på Bjørgan de 6 første åra av sitt liv – fra 1832 til 1838. Bjørgangarden kjøpte i 1900 seter inne ved Grøntjønnan og setra med kyr der inne til 1976.

Som vi ser; folk, fjell og aktiviteter er knytta sammen!

Gjennomgangsvei!

Jeg har også lyst til å nevne en sak som verserte på midten av 1960-tallet, som kunne gjort at ingen av oss hadde vært samla til nasjonalparkåpning i dag!

Lokalbefolkningen minnes sikkert godt planene som etter hvert tok en ganske sterk form om veitbygging mellom Såttåhaugen og Synnerdalen. Allerede på planleggingsstadiet fikk den navnet Pilegrimsveien og den vart stukket over fjellet på vestsida av Hogna. Enkelte av veistikkene står der fortsatt i dag. Kostnads kalkylen i 1966 lød på 800 000 kr og direktør Wikan i Distriktenes Utbyggingsfond hadde saken, da mye av midlene var ment å komme derfra.

Men som ved alle kontroversielle saker er det minst to meninger i lokalsamfunnene. La meg ta med noe som vart skrevet i ei lokalavis 15/7-66:

Skal arbeidet nå omsider lykkes, må det bli slutt på alle reaksjonære motaksjoner, og alle må forenes i ønsket om en vei til beste for begge kommunene og folket i sin helhet.

Veien vart ikke bygd!

Reinen i Forollhognaområdet

Til slutt vil jeg komme inn på et av de viktigste kriteriene for at området fikk nasjonalparkstatus. I NOU 13/1986 sier Statens Naturvernråd bl.a.:

Gauldalsvidda og Forellhogna er et av de få stedene i landet hvor villreinstammen har noenlunde intakte sommer- og vinterbeiter. Dernest er villreinstammen verdens mest produktive, med en avkastning på 20 kg kjøtt pr km². Vinterstammen er på 1800 dyr.

Tida strekker ikke til for noen langvarig utgreiing om villreinen i området, men la meg nevne at det historisk har levd villrein i fjella her. Dyregravene forteller sitt om fangst. Men vi finner også noe skriftlig fra så tidlig som på 1770-tallet. Vi var fortsatt i dansketida og på oppdrag fra Kongen foretok Gerhard Schøning ei reise i deler av Norge i 1773-74 og 75 og avga en reisebeskrivelse deretter. Her sies dette om reinen i våre trakter:

På Størens, Soknedalens, Renneboes, Innsæts og Opdals Fjælde findes endnu en Hob vilde Rensdyr, ogsaa paa Dofre-Fiæld, i sær paa de Kanter som grændse til Romsdalens og Opdalens Fjælde; men man beretter, at de Dyr, som opholde sig paa sidstomtatte Steder eller Grændser, ere mavre, meere end andre, saa at Indbyggerne paa Dofre-Fiæld, ogsaa de som boe paa Fokstuen, reise hen til Soknedalens og Budalens, for der at skyde Dyr, til deres Vinter-Provision, da Dyrene her falde federe end paa hine kanter.

Videre står det: Ved Qvikne og Innsæt indfinde sig ogsaa undertiden Elgsdyr. Af Harrer findes her overalt, en temmelig Mængde.

Ser vi denne opplysninga om fete reinsdyr i området her rundt 1770 og at folk fra andre bygder kom hit og jakta på dem, er det ikke unaturlig at vi i et tinglyst dokument av 21. juli 1800 ser vi at bøndene i Qvikne, Vingelen, Dalsbygda, Budalen og Soknedalen fredlyser fjellene mot bl.a. reinsdyrjakt, drevet av uberettigede personer fra andre bygder.

Villreinen var nok fåtallig etter som bøndene aksepterte en stamme som brukte måssåtak og slåtteland de sjølve var så avhengige av. Verre vart det når samer trekte inn i området med dyra

*Reinsflokk i Tverrfjellet.
Hogna bak. Foto: Forfatteren.*

sine. Allerede i 1811 kom det til en stor konfrontasjon mellom dalsbygdingene og osinger og samer som hadde dyr for seg sjølve og for mange andre ikke-samer og hadde slått seg ned i området nord for Dalbusjøen. Konflikten endte med tap av mange dyr for samene, men også et sviende rettsoppgjør for bumannen i ettertid.

Villreinen fikk etter denne konflikten noen rolige 10-år til gjenoppbygging av stammen, og fra flere skriftlige kilder foreligger det beretninger om en sparsom jakt av jegere fra bygdene.

Men så, i 1870-åra kom svensk-samen John Tomasen (for øvrig fødd i Stensele i Västerbotten, Sverige) sigende inn i området med sin store reins-hjrd.

I boka *Folk og fjell* av Trygve Fosstveit og Knut Gjerden, kan vi lese atskillig om denne samefamilien og antallet dyr de hadde. Det er nevnt at de mot slutten av 1880-åra hadde en flokk på 7000 dyr. Under alle åra i Forollhogna-fjella var de i strid med gardbrukerne i bygdene – som også brukte fjella i forgrunnlaget for dyra sine. Etter flere rettssaker vart det i 1882 satt et endelig punktum for John Tomasens bruk av fjella her og han flytta til Bykle i Setesdalen.

Sjøl om dette var ei konfliktfylt tid, hører det nå i ettertid til fjellhistorikken for området og mange bustader etter Tomasen ligger der fortsatt i fjella.

Det er nevnt at den sterke og ulovlige utnyttinga av reinbeitet i fjella her, var medvirkende til at vi her i landet fikk den strengt regulerende reinsdyrlova av 1897 og i Forollhognaområdet vart det ved Kongelig resolusjon av 4.

mai 1901 ”forbudt for nomadiserende Lap saavel som fastboende (Lap eller andre) at udøve eller lade udøve Beiting med ren i følgende i søndre Trondhjems amt beliggende herreder: Rennebu, Budalen, Soknedalen og Holtålens herreder, unntatt sistnevnte nord for Gauldalen”.

*Bjørg Grøtli Livden felte den siste riktige store reinen i Forollhogna, 140 kg.
Foto: Forfatteren.*

Men de samiske interessene i et vel-fylt matkammer for rein, som i Forollhognaområdet, var ikke slutt med dette. Mange tiår gikk med forsøk på å etablere seg, men ved opprettelsen av et villreinområde innenfor kommunene som nå omfattes av nasjonalparken, har forholdene stabilisert seg.

Det er klart at reinen som nå er i Forollhogna, er blitt sterkt påvirket av tamreininnblanding. Forsker Knut Røed har undersøkt den genetiske strukturen i norsk villrein og i en del tamreindistrikter. Genstrukturen i Forollhogna-reinen er mest lik tamrein fra Ran/Umbyn i Sverige, og Ran/Umbyn er et samisk område i Västerbotten – nettopp der John Tomasen kom fra i 1870-åra!

Det finnes en mengde interessante detaljer vi kunne gått inn på etter den annen verdenskrig fram til jaktåpning i 1956, men la meg dvele litt ved året 1965. I desember dette året samles de største rettighetshaverne til arealer i fjellet i Forollhognaområdet til møte på Støren, for her å prøve å få til en samlet grunneierforvaltning av Forollhognastammen. Møtet kom i stand etter godt påtrykk fra offentlige myndigheter og her øyna de en sjanse til å vise i praksis at lokalbefolkningen gjennom rettighetshaverne kunne drive en framtidsretta villreinforvaltning.

Møtet valgte et *arbeidsutvalg*, med tida *villreinutvalg*, med modell fra Snøhettaområdet som fikk etablert landets første villreinutvalg i 1961.

Grunneierorganiseringa var allerede sterk i Forollhognaområdet, med de første jaktorganiseringer på plass rundt første verdenskrigen og statsallmenningene med fjellstyrer fra 1920. Samarbeidet mellom statlig eiendom gjennom fjellstyrene og privat eiendom gjennom lokalvalgte organer, har til alle tider vært meget godt her i området og de forvalter nå villreinstammen gjennom årlige årsmøter og ved et felles utvalg, villreinutvalget, som står for den daglige drift. Dette er det eneste felles fora for rettighetshaverne som er etablert i Forollhognaområdet og som er blitt brukt til andre saker enn villreinforvaltning, for eksempel til verneprosessen som vi nå har vært igjennom i en årrekke.

Hva karakteriserer Forollhognaområdet som villreinens rike?

Jo, det er tydelig at her finner reinen tilstrekkelig med mat, her er det kalkrik grunn som gir god gevirvekst, her har vi en reinsstamme som genetisk er lite sky, som kalver tidlig og som rettighetshaverne velger en struktur på som gir god produksjon, men samtidig prøver å opprettholde en struktur som gjør den tilnærmet lik den i en villreinbestand. Det vil igjen si at andelen eldre bukker er høy, og det er slik at det er de eldre og gevirrike bukkene som blir lagt merke til!

Rettighetshaverne i Forollhogna har fordomsfritt gått inn i ei villreinforvaltning i området i nær kontakt med den offentlige forvaltning og ikke minst den offentlige forskningen – de siste åra med NINA som en god støtte-spiller.

Hva nå statusen som nasjonalpark vil ha å si for reinen i framtida, er vi usikre på. Det positive er at vi nå har fått et sterkere arealvern av ca 1060 km² av de ca 1850 km² villreinområdet reknes for å være på. Det negative vil nok bli den økende menneskelige ferdselen og en oftere konfrontasjon mellom villrein og folk. Bare framtida vil vise hvordan dette vil utvikle seg!

Jon Meli
Skribent og gardbruker
Dalsbyggda
2550 Os i Østerdalen